

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI

Əlyazması hüququnda

ALİ TƏHSİL MÜƏSSİSƏLƏRİNDƏ TƏHSİLİN DİSTANT FORMADA PLANLAŞDIRILMASI VƏ TƏŞKİLİ

İxtisas: 5802.01 – təhsilin təşkili və planlaşdırılması

Elm sahəsi: Pedaqogika

İddiaçı: **Nübar Əhmədəli qızı İsazadə**

Fəlsəfə doktoru elmi dərəcəsi
almaq üçün təqdim edilmiş dissertasiyanın

AVTOREFERATI

Bakı – 2025

Dissertasiya işi Azərbaycan Turizm və Menecment Universitetinin Mehmanxana və restoran biznesi kafedrasında yerinə yetirilmişdir.

Elmi rəhbər: **pedaqogika elmləri doktoru, professor
Rüfət Lətif oğlu Hüseynzadə**

Rəsmi opponetlər: **pedaqogika elmləri doktoru, professor
Ləzifə Nağı qızı Qasımova**

**pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru
Hicran İbrahim oğlu Şərifov**

**pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Vidadi Paşa oğlu Bəşirov**

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyasının Xəzər Universiteti nəzdində fəaliyyət göstərən FD 2.49 Dissertasiya Şurası

Dissertasiya şurasının sədri: **fizika-riyaziyyat elmləri doktoru,
professor
Hamlet Abdulla oğlu İsayev**

Dissertasiya şurasının elmi katibi: **pedaqogika elmləri doktoru, professor
Akif Nurağa oğlu Abbasov**

Elmi seminarın sədri: **pedaqogika elmləri doktoru, professor
Fərahim Balakışi oğlu Sadıqov**

TƏDQIQATIN ÜMUMİ SƏCİYYƏSİ

Mövzunun aktuallığı və işlənmə dərəcəsi. Distant təhsil, yerləşdiyi məkandan, təhlükəsizliyindən, iqtisadi vəziyyətindən və maliyyə imkanlarından asılı olmayaraq, tələbələrin təhsil imkanlarına bərabər çıxışını təmin etməklə əhəmiyyətli üstünlüklərə malikdir. Bundan əlavə, distant təhsil tələbələrə nəqliyyat, mənzil və ənənəvi sinif otaqları ilə bağlı digər əlavə xərclər çəkmədən təhsil almaq imkanı yaradır.

Tədqiqat mövzusunun əhəmiyyəti və aktuallığı bir sıra seçilmiş mühüm elementlərlə vurğulanır. Qlobal inteqrasiya və informasiya texnologiyalarının sürətli inkişafı cəmiyyətin müxtəlif sektorlarında böyük dəyişikliklərə səbəb olur ki, bu da sonradan dövlətin uğurlu inkişafında insan kapitalının rolunu artırır. Təhsil sistemində, xüsusən də ali təhsildə baş verən dəyişikliklər həm cəmiyyətin, həm də dövlətin tələblərini ödəyə bilən bacarıqlı və yaradıcı mütəxəssislərin yetişdirilməsi üçün zəruri şərait yaradır. Rəqəmsal bacarıqlara artan tələbat təhsilin elektronlaşdırılmasının zəruriliyini vurğulayır.

Distant təhsil texnologiyalarının bütün sahələrdə tətbiqi Ulu Öndər Heydər Əliyevin diqqət mərkəzində olmuş və 2003-2012-ci illərdə qəbul edilmiş “Azərbaycan Respublikasının inkişafı, xüsusilə də İKT təminatının inkişafı üzrə Milli Konsepsiyası”nın qəbuluna zəmin yaratmışdır. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin sərəncamı ilə 2013-cü il “İnformasiya-kommunikasiya texnologiyaları ili” elan edilmişdir. Ali təhsil müəssisələrində distant təhsil üçün şəraitin yaradılması cəmiyyətin təkmilləşməsinə, bu sahədə bacarıqlı və təcrübəli kadrların hazırlanmasına yönəlmiş zəruri addımlardan biridir.

Bundan əlavə, “Azərbaycan Turizm və Menecment Universitetində (ATMU) distant təhsilin həyata keçirilməsi haqqında” Əsasnamədə distant təhsilin təşkili və planlaşdırılması ilə bağlı bir sıra məsələlərə aydınlıq gətirilmişdir.

Bir çox ali təhsil müəssisələri təhsilin innovativ inkişafını və keyfiyyətinin qiymətləndirilməsini artırmaq üçün 2007-2008-ci illərdən distant təhsilin təşkilinin səmərəli yollarını axtarmağa

başlamışlar. Nəticədə, ali təhsil müəssisələrinin professor-müəllim heyətinin və idarəedici strukturların birgə əməkdaşlığı ilə test üsulu ilə imtahanların daha tez-tez keçirilməsi üçün zəmin yaradılıb. Artıq bu tədbir sayəsində tələbələr öz biliklərini daha şəffaf və obyektiv qiymətləndirmək üçün elektron resurslardan istifadə etmək imkanı əldə etmişlər.

Azərbaycanın elektron təhsil sahəsindəki səyləri 2009-cu ilin oktyabr ayında keçirilən Beynəlxalq Kommunikasiya Birliyi (ITU World Telecom 2009, I – International, T – Telecommunication, U – Union, International Telecommunication Union) tədbirindən sonra diqqəti cəlb etmişdir. Qlobal informasiya texnologiyaları sahəsində nailiyyətlər nümayiş etdirilmiş, müxtəlif xalqlardan olan nümayəndələr Elektron Resurslar Mərkəzi, Milli Təhsil Proqramı və bu “Elektron” Universitetinin tədbirləri haqqında məlumat almışlar.

Müasir cəmiyyətə keçid və gənc nəsildə yeni təfəkkürün inkişafı, distant təhsildə əhəmiyyətli dəyişikliklərə ehtiyac, tələbələrin böyük ölçüdə distant texnologiyalara əsaslanan təhsilə uyğunlaşması, distant təhsilə marağın artması informasiyanın geniş yayıldığı bir dövrdə daha çox aktuallaşır. Gələcək nəsil hərtərəfli kadr kimi müasir dünyamızda təkə öz ixtisasları üzrə təcrübələrinə görə deyil, həm də elm və texnologiyadakı ən son nailiyyətlərə görə seçilməlidirlər. Onlar distant təhsil resurslarından istifadə etməyi və sərbəst şəkildə təlim-tədris prosedurlarını yaratmağı bacarmalıdırlar. Son illərdə müasir informasiya-kommunikasiya texnologiyalarından təlimdə istifadənin artması nəticəsində tələbələr üçün bu təhsil növü daha yüksək səviyyəyə qaldırılmış, onun təşkili daha da sadələşdirilmiş və təkmilləşdirilmişdir.

İstər distant təhsil sistemi, istərsə də bütövlükdə təhsil sistemi kimi onun fəaliyyəti, xarici dil öyrənilməsi, tələbələrin distant təhsilə hazırlığı, dərindən tədqiqat aparması, peşəkar biliklərin mənimsənilməsi informasiya və kompüter texnologiyaları ilə keyfiyyətə tənzimlənir. Distant təhsil texnologiyalarından istifadə bu təhsil formasının peşəkarlığını artırır, eyni zamanda tələbələrə fəal şəkildə öyrənməyə və rəqəmsal bilik əldə etməyə kömək edir. Distant təhsilin strukturu müstəqil tədqiqatlar aparılarkən, hər bir

tələbənin pedaqoji və psixoloji imkanları haqqında mənbələrdən məlumatlar toplanarkən yaradılır.

Distant təhsil fəaliyyətinin təşkili bacarıqlarına sahib olmaq üçün əsas meyar göstəricilərini aşağıdakı kimi sıralaya bilərik:

- Müstəqil olaraq problemi irəli sürmək və ya problem formalaşdırmaq: burada tələbə əldə etdiyi məlumat əsasında yeni və mürəkkəb problemlərin həlli yollarını tapmağı bacarmalı və mövcud problemləri səmərəli yolla həll etməlidir;

- Məlumatların toplanması, təhlili və emalı üçün strategiyaların irəli sürülməsi: buraya tələbə məlumatlarının səmərəli toplanması, təhlili və istifadəsi və nəticədə tətbiqi üçün metodoloji bacarıqları inkişaf etdirilməsi daxil edilməlidir;

- Tələbələr məlumatların təhlilindən məntiqi nəticələr çıxarmalı, əldə edilmiş məlumatların potensial nəticələrini və praktiki tətbiqini nəzərə alaraq bu tapıntıların praktikada necə istifadə oluna biləcəyi barədə düşünməlidirlər;

- Tələbələr işlərini tamamlamalı, nəticələri təhlil etmək və qiymətləndirmək üçün yoxlamalı və nəticələrini təsdiq etməlidirlər;

- Tələbələr öz imkanlarından istifadə etmək üçün distant təhsil mühitində informasiya texnologiyalarından səmərəli şəkildə istifadə etməyi bacarmalıdırlar.

Respublikamızın təhsil müəssisələrində həyata keçirilən islahatların əsas məqsədi distant təhsildə tələbələrin müstəqil fəaliyyətinin təhsil mərkəzinin tərkib hissəsinə çevrilməsidir. Təhsil sistemi müstəqil, yaradıcı düşünən, ümumbəşəri biliyə və müasir tərəkürə malik, rəqabətqabiliyyətli, təşəbbüskar, geniş dünyagörüşlü kadrların yetişdirilməsinə həmişə yüksək önəm verib. Bu baxımdan distant təhsil texnologiyalarından istifadə tələbələrin təlimə və öyrənməyə həvəsini artırmağa, onları metodik, nizamlı və məqsədyönlü şəkildə hazırlamaq, onlarda özünüidarəetmə fəaliyyəti üçün zəruri olan bacarıqları inkişaf etdirməyə çalışır.

Distant təhsilin təlim mühitinə daxil edilməsi zamanı tədris prosesi dinamik şəkildə sürətlənir. Məhz bunun nəticəsidir ki, respublikamızda hazırda prioritet istiqamətlərdən biri distant təhsilin yaradılmasıdır. Bu məqsədlə inkişaf etmiş ölkələrdə distant təhsil

bacarıqlarına malik peşəkar mütəxəssislərin hazırlanması üçün böyük maliyyə vəsaitləri ayrılır.

Təcrübələr göstərir ki, distant təhsil yeni təhsil sisteminin təkamülü üçün çox vacibdir. Bunun nəticəsində aşağıdakı problemlər həll olunur:

- Müasir elektron ünsiyyət dünyasında yaşamaq və işləmək üçün lazım olan bacarıq və məlumatları formalaşdırmaq;
- Yeni texnologiyaların və tədris metodlarının tədris prosesinə daxil etməklə elektron formada təhsilin keyfiyyətini yüksəltmək;
- Hər yaşda olan təhsilənlərə öyrənmək və biliklərini artırmaq imkan verir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev gənc nəslin peşəkar kadrlar kimi yetişdirilməsi potensialını ardıcıl olaraq qeyd edir. Nəticədə, hər bir təhsil müəssisəsi tədris və təlim prosesinin müasir standartlara cavab verməsini təmin etmək üçün yüksək səviyyədə texniki və maddi dəstək yaratmalıdır.

Beləliklə, distant təhsilin tətbiqi ilə gözlənilən nəticələr əldə etmək mümkün olur. Bu nəticələr dünya təcrübəsində ən nüfuzlu universitetlərin hər fürsətdə inkişaf etdiklərini nümunə olaraq göstərir. Bu məqsədlə, ali təhsil müəssisələrində islahatlar müntəzəm olaraq həyata keçirilməlidir. Başqa sözlə desək, elmi nailiyyətləri izləmək, onları mənimsəmək və təhsilimizin beynəlxalq standartlara cavab verməsini təmin edəcək bir şərait yaratmaq üçün baş verən yeniliklərdən xəbərdar olan universitetlərlə əlaqə saxlamaq çox böyük əhəmiyyət kəsb edir.

Distant təhsilin praktikada tətbiqi prosesi ali təhsil müəssisələrində tədris standartının yüksəldilməsi, tələbələrin ali təhsilə çıxışının təmin edilməsi, distant təhsilə maraq yaratmaq və yüksək ixtisaslı kadrların yetişdirilməsi baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Təhsildə və digər sahələrdə əldə edilən uğurların əsasında informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının inkişafı və onlardan səmərəli istifadə dayanır. Bu baxımdan texnologiyanın ali təhsil müəssisələrində inkişafı və müvafiq tətbiqi gələcəkdə təhsildə və digər sahələrdə uğurlarımız üçün tənqidi rol oynayacaqdır.

Qeyd olunan fikirlərə əsasən, aşağıdakı mühüm elementlər ali təhsil müəssisələrinin yüksək keyfiyyətli təhsil xidmətləri göstərərəkən distant təhsil formasının necə planlaşdırdığını və təşkil edildiyini nümayiş etdirir:

- lazımı məlumatların yaddaşda uzun müddət saxlanmasına şərait yaradır;
- tələbəyə uzaqdan təhsil almaq, bilik və bacarıqlarını təkmilləşdirmək üçün çoxlu imkanlar verir;
- informasiyadan istifadəni sürətləndirir və müasir texnologiyaların köməyi ilə öyrənməyi asanlaşdırır.

Ali təhsil müəssisələrində distant təhsilin səviyyəsinin yüksəldilməsi üçün tədris texnologiyaları yenilənmiş, təhsil müəssisələrinin texniki bazası gücləndirilmiş, dərsliklər təkmilləşdirilmiş, təhsilin inkişafına təkan verən strategiya və konsepsiyalar qəbul edilmişdir. Distant təhsil imkanları yaradılsa da, bu imkanlar hələ də təhsil sisteminin mühüm tərkib hissəsinə çevrilməyib. Bu hallar ölkəmizdə distant təhsilin aparılması əlavə problemlər yaradır. Məsələn, koronavirus pandemiyası zamanı təhsil müəssisələrində onlayn təhsil tələb olunurdu. Müəllimlər “Teams” və “Zoom” kimi vasitələrdən istifadə edərək dərsləri onlayn öyrətməyə çalışdılar, lakin qənaətbəxş nəticələr əldə edə bilmədilər. Evdə internet bağlantısının zəif olması, onlayn kurslara hazır olmaması, onlayn ünsiyyət təcrübəsinin olmaması, distant təhsil vasitələrindən istifadə qaydalarını bilməməsi, ali təhsil müəssisələrində texniki və maddi təminatın olmaması kimi obyektiv amillər buna səbəb ola bildi.

Distant təhsil fasiləsiz təhsil formalarından biri kimi tələbələr üçün geniş imkanlar yaradır. Bu proses daha çox tələbənin yüksək səviyyədə keyfiyyətli ali təhsil almasını təmin etməklə, ölkə daxilində vətəndaşların elektron təhsil alma imkanlarını genişləndirir və müxtəlif qruplara (irq, din, cins və s.) mənsub insanların bu təhsil alma fürsətlərini tərənnüm edir.

Əlavə olaraq qeyd etmək lazımdır ki, ali təhsil müəssisələrində distant təhsilin aparılması keyfiyyət baxımından daha məzmunlu təlimlə nəticələnir və bu, onların informasiya-kommunikasiya texnologiyalarına diqqətinin əsas prioritetlərindən biri kimi

qiymətləndirilir. Distant təhsil tədrisdə bir sıra uğurlar əldə olunmasına imkan yaratsa da, bu nailiyyətlərdən irəli gələn cari problemləri həll etmək və onu inkişaf etmiş ölkələrdə istifadə olunan standartlara uyğunlaşdırmaq üçün tələb olunan addımlardan biridir.

Koronavirus pandemiyasının Azərbaycanda yayılması təhlükəsinə cavab olaraq 3 mart 2020-ci il tarixindən etibarən bütün təhsil müəssisələrində fasiləsiz olaraq tədris dayandırıldı və tələbələrin maarifləndirilməsi üçün distant təhsil modeli tətbiq olunmağa başlandı. Müəllimlər onlayn təlimlərə cəlb olunaraq əldə etdikləri biliklər əsasında dərsləri müxtəlif platforma və proqramlardan istifadə etməklə təşkil etməyə başladılar. Məlumdur ki, onlayn dərslər üçün Microsoft Teams, Zoom və Skype kimi proqramlar tez-tez istifadə olunmağa başladı.

Müasir cəmiyyətimizdə elektron təhsil kontekstində hər bir tələbənin özünəməxsus xüsusiyyətləri, qabiliyyətləri və bacarıqları nəzərə alınmaqla distant təhsil fəaliyyətinin parametrləri çərçivəsində uğurlu inkişafı təmin edilir. Bu mövzuya diqqət yetirməyimiz tələbələrin distant təhsilini dəstəkləmək üçün müasir texnologiyalardan istifadə etmək zərurətindən irəli gəlir.

Dissertasiya işinin əhatə dairəsini müəyyən etmək və onu daha da tədqiq etmək məqsədilə çoxsaylı əsərlərə baxış keçirilmişdir. A.N. Abbasov, Ə.Ə. Ağayev, İ.H. Cəbrayilov, Z.İ. Əliyeva, R.L.Hüseynzadə, M.İ. İlyasov və başqaları distant təhsilin öyrənilməsi ilə bağlı problemlərə geniş şəkildə toxunmuşlar. Çoxsaylı müəlliflər, o cümlədən A.N. Abbasov, A.M. Abbasov, M.N. Əlizadə, E.V. Seyidzadə, İ.K. Musayev, A.R. Bünyatov, İ.B. Əhmədov, R.M. Əliquliyev, R.Ş. Mahmudova, M.İ. İlyasov, S.S.Həmidov, S.Q.Kərimov və digər alimlərin distant təhsilin planlaşdırılması və təşkili ilə bağlı problemlər haqqında geniş yazıları araşdırılmışdır.

Xarici pedaqoqlardan G. İsmayıl, Ç. Seda, D. Buket, R. Filizok, B. Ozer, M. M. Toker, D. Jacques və başqa tədqiqatçıların əsərlərində distant təhsil kimi mövzular geniş şəkildə təhlil edilmişdir. Bir çox rus maarifçiləri, o cümlədən V.M. Jarinov, Bek Zair, L.M. İlyazova, P.I. Obazsov, İ.M.Osmolovskaya, R.R.Sagitova, İ.R. Staşkeviç, O.V. Suxanov, İ.N. Şahova, E.A. Şuklina, V.S.

Şvirev, İ.S. Yakimanskaya, A.L.Yakovleva, N.V.Kolsova və başqaları distant təhsil və müasir texnologiyaların sinifdə istifadəsi məsələsini hərtərəfli araşdırmış və təsdiq etmişlər.

Tədqiqatın obyektı və predmeti. Tədqiqatın obyektı ali məktəblərdə təlim prosesi, predmeti isə ali təhsil sistemində təhsilin distant formada planlaşdırılması və təşkilinin səmərəli yollarıdır.

Tədqiqatın predmeti ali təhsil müəssisələrində təhsilin distant formada planlaşdırılması və təşkilindən ibarətdir.

Tədqiqatın məqsəd və vəzifələri. Tədqiqatın məqsədi ali təhsil müəssisələrində elektron dərslərin təşkilinin planlaşdırılması və təşkilinə aydınlıq gətirilməsindən ibarətdir.

Yuxarıda qeyd olunan məqsədə uyğun olaraq müəyyən edilmiş əsas **vəzifələr** aşağıdakılardır:

1. Distant təhsilin mənşəyini və nəzəri əsaslarını müəyyən etmək;

2. Distant təhsilin yaranma və inkişaf tarixi haqqında lazımı anlayış yaratmaq;

3. Distant təhsilin əsaslarını, əhəmiyyətini, məqsədini və pedaqoji prinsiplərini müəyyən etmək;

4. Ali təhsil müəssisələrində distant təhsil texnologiyalarının tətbiqi yolu ilə yeni təhsil infrastrukturlarının yaradılması mexanizmini nəzərdən keçirmək;

5. Ali təhsil müəssisələrində distant təhsilin planlaşdırılması və səmərəli idarə edilməsinin təhsilin keyfiyyətinə necə təsir etdiyini nümayiş etdirmək.

6. Orta təhsildən sonrakı təhsil müəssisələrində müvafiq distant təhsilin planlaşdırılmasının əhəmiyyətini və nəzəri əsaslarını aydınlaşdırmaq;

7. Ali təhsil müəssisələrinin distant təhsil proqramları üçün pedaqoji ilkin şərtləri müəyyən etmək;

8. Ali təhsil müəssisələrində distant təhsilin planlaşdırılmasında qabaqcıl texnologiyalardan istifadənin didaktik potensialını və səmərəli üsullarını işıqlandırmaq;

9. Distant təhsildə istifadə olunan texnologiyaların didaktik potensialını və məzmununu müəyyən etmək;

10. Distant təhsil sistemində müasir İKT-dən istifadə ilə bağlı didaktik məsələləri nəzərə almaq.

Tədqiqat metodları. Araşdırmalar zamanı nəzəri təhlil, mövcud ədəbiyyatın öyrənilməsi və təhlili, müşahidə, müsahibə, sorğu kimi qeyd olunan tədqiqat metodlarından istifadə edilmişdir.

Müdafiyə çıxarılan əsas müddəalar:

1. Dövlətin, cəmiyyətin və fərdin ehtiyaclarını ödəyən elementlərdən biri distant təhsilin planlaşdırılması və idarə olunmasıdır.

2. Distant təhsil hər bir tələbəyə dərslərinə daha az vaxt sərf etməklə daha çox öyrənmə alətlərini sərbəst seçmək imkanı verir.

3. Distant təhsilin təşkili və planlaşdırılmasında həm müəllimlərin, həm də tələbələrin ehtiyac və imkanlarına, təlimin strukturuna və məqsədinə, pedaqoji texnologiyaların inteqrasiyasına, ümumi təhsil məqsədləri ilə vəhdət yaradılmasına əsaslanan çoxsahəli və əlaqəli struktur elementlər vahid formada birləşir.

4. Aşağıdakı müddəalar ali təhsil müəssisələrində distant təhsilin planlaşdırılması və idarə edilməsi kontekstində tələbələrin distant təhsil prosesinin pedaqoji və inkişaf konsepsiyasının əsasını təşkil edir:

- Ali təhsil müəssisələrinin tədris prosesləri kontekstində distant təhsil nəinki əldə edilmiş bilik, bacarıq və vərdisləri verir, həm də ömür boyu fərdi inkişaf tərzini asanlaşdırır;

- Tələbələrin təhsil müəssisələrində distant təhsil fəaliyyəti nəzərdə tutulmuş motivasiya-diaqnostik yanaşmadan istifadə etməklə tərtib edilir və onların öz yanaşmalarını tədricən formalaşdırmağa kömək etmək məqsədi daşıyır.

Tədqiqatın elmi yeniliyi. Təhsildə elmi-praktik, nəzəri, texniki və metodiki vasitələrin tətbiqi, o cümlədən ilkin strateji istiqamətlərin müəyyənləşdirilməsi ali təhsil müəssisələrində tələbələrin distant təhsilinin planlaşdırılması və təşkili istiqamətində inkişaf etdirici təlim texnologiyalarının mövcudluğuna təminat verə bilər.

Tələbələrin distant təhsilinin təşkili kontekstində bu təhsil fəaliyyətinin inkişafı üçün pedaqoji konsepsiya hazırlanmış və elmi cəhətdən təsdiq edilmişdir. Distant təhsilin planlaşdırılması və təşkili

kontekstində təhsil prosesi zamanı tələbələrin məşğul olduqları fəaliyyətlərin və müəllimlərlə tələbələrin qarşılıqlı əlaqələrinin ilkin strateji istiqamətləri müəyyən edilmişdir. Dissertasiyada pedaqoji konsepsiyanın nəzəri və metodoloji əsaslarını yaradan əsas anlayışların – “məsafədən təhsilin təşkili”, “məsafədən təhsil fəaliyyəti”, “distant təhsilin planlaşdırılması və təşkili”, “innovativ distant təhsil mühiti”, “məsafədən müasir təhsil texnologiyaları” kimi əsas anlayışların mahiyyəti və məzmunu izah edilir.

İnkişaf edən distant təhsil və müasir inkişaf texnologiyaları kontekstində tələbələrin təhsil fəaliyyətinin prinsipləri və rutinləri təsvir edilmişdir. Tələbələrin fəal həyat mövqeyini inkişaf etdirmələrini təmin etmək üçün distant təhsil fəaliyyətinin yaradılması üçün metodiki rəhbər rolunu oynayan motivasion-fəaliyyət yanaşması hazırlanmışdır.

Tədqiqatın nəzəri və praktik əhəmiyyəti. Tədqiqatın nəzəri əhəmiyyəti distant təhsil fəaliyyətinin planlaşdırılması və təşkili kontekstində xarici və Azərbaycan ali təhsil müəssisələrinin təcrübəsinin öyrənilməsi, tələbələrin bilik, bacarıq və vərdişlərinin inkişaf etdirilməsi, distant təhsil fəaliyyətinin müasir nəzəri və praktiki konsepsiyasının əsas qanunauyğunluqları, təhsildə yeni təlim texnologiyalarından istifadə, təhsildə yeni təlim texnologiyalarının tətbiqi ilə bağlı yanaşma və istiqamətlər tədqiqatın əlamətdar nümunəsidir.

Tədqiqata şəxsiyyətin inkişafı, distant təhsil və yeni təlim texnologiyalarından istifadə ilə bağlı yeni nəzəri və praktiki müddəalar daxildir.

Tədqiqatın praktik əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki, materiallar və əsas elmi nəticələr nəhayət ölkəmizin ali təhsil müəssisələrində distant təhsilin tətbiqi zamanı faydalı ola bilər.

Aprobasiyası və tətbiqi. Tədqiqatın əsas nəticələri Azərbaycan Turizm və Menecment Universitetində müzakirə edilmiş, tədqiqatın əsas məzmunu Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Ali Attestasiya Komissiyasının tövsiyə etdiyi 29 beynəlxalq və dövrü elmi nəşrlərdə (14-ü xarici, 15-i yerli), 7 konfrans materiallarda öz əksini tapmışdır.

Dissertasiya işinin yerinə yetirildiyi təşkilatın adı.

Dissertasiya Azərbaycan Turizm və Menecment Universitetinin Mehmanxana və restoran biznesi kafedrasında yerinə yetirilmişdir.

Dissertasiyanın struktur bölmələrinin ayrılıqda həcmi qeyd olunmaqla dissertasiyanın işarə ilə ümumi həcmi. Dissertasiya işi girişdən, doqquz paraqrafı özündə birləşdirən üç fəsildən, nəticə və təkliflərdən, istifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısından ibarətdir. Dissertasiyanın giriş hissəsi – 9 səhifə, 17272 işarə, I fəslə – 44 səhifə, 87969 işarə, II fəslə – 27 səhifə, 53608 işarə, III fəslə – 26 səhifə 51154 işarə, nəticə – 4 səhifə, 6220 işarə, dissertasiyanın ümumi həcmi istifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısı istisna olmaqla, 216223 işarədir.

TƏDQIQATIN ƏSAS MƏZMUNU

Girişdə tətbiq olunan tədqiqat metodları, tədqiqatın elmi yeniliyi, onun nəzəri və praktik əhəmiyyəti, müdafiə üçün irəli sürülən əsas müddəalar tədqiqatın aktuallığı əsaslandırılır, onun obyektinə və predmetinə, məqsədinə, vəzifələrinə, metodoloji əsaslarına izah edilir.

Dissertasiyanın nəzəri komponentlərinə müxtəlif xalqlarda distant təhsilin qısa tarixinin təhlili verilir və onun başlanğıcından bu günə qədər necə inkişaf etdirildiyi göstərilir.

Dissertasiyanın birinci fəslə **“Distant təhsilin yaranması və pedaqoji-metodoloji əsasları”** adlanır. Fəsil 3 paraqrafə bölünür. Birinci paraqrafın **“Distant təhsilin yaranması və inkişafı tarixindən”** paraqrafı distant təhsilin necə meydana gəldiyindən bəhs edir.

18-ci əsrin əvvəllərində “distant təhsil” ideyasının təhsil sahəsinə daxil olduğu nümayiş etdirilir. Avropada distant təhsilin ilk elementləri həmin əsrin sonlarında tətbiq olunmağa başlamışdır. Toplanılan kurs materialları müəllimlərə, tələbələrə və digər tədqiqat iştirakçılarna poçtla göndərilmiş, müəllimlərlə poçt vasitəsilə yazışmalar aparılmış, sonra onlarla əlaqə saxlanıraq yazı işlərini nəzərdən keçirilməsi üçün müəllimlərə təqdim edilmişdir.

Məlumat verilmişdir ki, distant təhsil konsepsiyası 1940-cı illərdə İsaak Pitman tərəfindən yaradılmışdır. O, ən müasir stenoqrafik tədris metodologiyasını inkişaf etdirən ingilis stenoqrafı olması ilə elmdə məşhur olmuşdur.

İlk növbədə distant təhsilin təkamülü və tərəqqisi XX əsrin 30-cu illərində məlumatları daha uzaq məsafələrə yaymaq üçün aktiv formada istifadə edilməyə başlayan radio ilə bağlıdır. Həmin dövrdə daha dəqiq desək, 1938-ci ildə bir çox kolleclər və ali təhsil müəssisələri radio vasitəsilə dövlət məktəblərinə distant təhsiləmə ilə bağlı tədris konsepsiyalarını tələbələr arasında yayımlamağa başladılar. Dərslərin yayımına anket sorğusu, şifahi müsahibə, müxtəlif interaktiv tapşırıqların həll edilməsi, test tapşırıqlarının hazırlanması daxil idi. Louisvill Universitetinin rektoru Con Taylor 1948-ci ildə radionun köməyi ilə Amerikan təhsil sisteminin 25 il inkişaf edəcəyini diaqnozlaşdırmışdı. Con Taylor bu konsepsiya çərçivəsində tələbələrə distant təhsil üçün az miqdarda pul verməyi, məsafədən yəni radio vasitəsilə tədris materiallarını dinləməyi, bütün materialları poçt vasitəsilə almağı irəli sürmüşdü.

20-ci əsrin birinci yarısında Rusiya Federasiyasında distant təhsil məşhurlaşdı.

Daha sonralar Britaniya Dövlət Universiteti 1969-cu ildə distant təhsil təklif etməyə başladı.

İkinci paraqraf ***“Distant təhsilin mahiyyəti, məqsədi, əhəmiyyəti və pedaqoji prinsipləri”*** adlanır.

Bu paraqrafda Azərbaycanda distant təhsilin inkişafı, onun əhəmiyyəti, məqsədi və mahiyyəti baxımından tədqiq edilir. Eyni zamanda, paraqraf Azərbaycanın və digər ölkələrin təcrübələri əsasında distant təhsilin inkişafı potensialını araşdırır. Azərbaycan Respublikasının “Təhsil haqqında” qanununun qəbulu və təhsil təşəbbüsləri vurğulanır. Dissertasiya işində təhsil sisteminin inkişafı üçün şərait və prioritetləri müəyyən etməklə yanaşı, cəmiyyətin indiki inkişafı mərhələsində baş verən sosial, iqtisadi və siyasi dəyişikliklərin cəmiyyətin bu sistemə qoyduğu tələblərin miqyasını da müəyyən etdiyi vurğulanır. Hazırda bəşəriyyət kəşflər və inqilablar, o cümlədən dövlət strukturunda və ictimai həyatda əsaslı dəyişikliklər ərəfəsindədir və bu, şübhəsiz ki, həm cəmiyyətin, həm

də hər bir vətəndaşın prioritetlərinin dəyişməsi ilə nəticələnəcəkdir. Bu cür dəyişikliklər onu göstərir ki, inteqrasiya prosesləri həm beynəlxalq, həm də ayrı-ayrı dövlətlər daxilində yayılır. Bütün bunlar hərtərəfli başa düşülməyi və yeni metodoloji əsaslara əsaslanan konseptual cəhətdən yeni ideyaların yaradılmasını tələb edir.

Dissertasiya işində təhsil sahəsində normativ sənədlər, Azərbaycanda distant təhsilin təşkilinin pedaqoji prinsipləri, bunun zəruri olmasının səbəbləri təhlil edilmişdir. Sənədlərdə distant təhsilin inkişafını şərtləndirən məsələlərə də aydınlıq gətirilmişdir. Tədqiqatda müəllif münasibəti, hüquqi və normativ sənədlərin tərkibi, distant təhsilin əhəmiyyəti, bu sənədlərin tələblərinə uyğun olaraq distant təhsildə baş verən yenilik və dəyişikliklər şərh edilmişdir. Ali təhsildə müəllimlər distant təhsildən istifadə edən müasir təhsil modelinin qəbulu nəticəsində yeni problemlərlə üzləşirlər. Bununla belə, ali təhsil müəssisələrinin müəllimləri də cəmiyyətin tələblərini ödəmək üçün kadrların hazırlanmasında əhəmiyyətli dərəcədə məsuliyyət daşıyırlar.

Qloballaşmanın və təhsil məkanına inteqrasiyanın Azərbaycanda distant təhsilin artmasına təsiri I fəslin ***“Ali təhsil müəssisələrində distant təhsil texnologiyalarının tətbiqi ilə yeni təhsil infrastrukturlarının yaradılması mexanizmi”*** adlı üçüncü paragrafda izah edilir. Məlum olduğu kimi, Azərbaycan təhsili vahid Avropa təhsil məkanına qovuşur və distant təhsilin artmasına qloballaşma və sərəhədlərin mədəni şəkildə silinməsi müsbət təsir göstərir. Bu məsələlər paragrafda vahid təhsil modelinin işlənilib hazırlanmasının əhəmiyyəti ilə yanaşı qeyd edilir. Mükəmməl təhsil nəticələrinə nail olmaq üçün distant təhsil ali təhsildə müəllimlər üçün əhəmiyyətli xarakter daşımağa başladı. Ona görə də bütün ali təhsil müəllimləri fundamental biliklərlə yanaşı, yeni metodoloji yanaşmaları, psixoloji-pedaqoji perspektivləri, distant təhsil təcrübəsini öz işlərinə inteqrasiya etməlidirlər.

Dissertasiyanın II fəslə ***“Ali təhsil müəssisələrində distant təhsilin planlaşdırılmasının və səmərəli təşkilinin təhsilin keyfiyyətində rolu”*** adlanır.

Bu fəslə distant təhsil sahəsində həyata keçirilən islahatların elmi-pedaqoji əsaslarını əhatə edir. “Azərbaycan Respublikasının təhsil sahəsində İslahat Proqramı”ndan (1999) irəli gələn tələb və müddəalar izah edilir. Mütəxəssislər iddia edirlər ki, distant təhsil özünün əyani komponenti vasitəsilə tədris prosesini təkmilləşdirir, tələbələrə tədqiqat aparmaq fürsəti verir, onlara müxtəlif informasiya mənbələrindən istifadə imkanını yaradır, onlara düzgün mənbələri seçib istifadə etməyə yollar açır, bilik və bacarıqlarını praktikada tətbiq etməyə sövq edir.

II fəslin birinci paragrafı **“Ali təhsil müəssisələrində distant təhsilin planlaşdırılmasının əhəmiyyəti”** adlanır. Bu başlıq altında distant təhsilin müasir dövrdə mövcud durumunu və inkişaf meyllərini tədqiq edilmişdir. Respublikada distant təhsilə cəlb olunmanın dinamikası, bu təhsilin nəzəri və təcrübi cəhətdən inkişafı bu paragrafda ümumiləşdirilmişdir. Araşdırmalardan aydın olur ki, respublikada aparılan pedaqoji tədqiqatlarda ali məktəb müəllimlərinin distant təhsildən məqsədyönlü istifadəsinin yol və vasitələrinin tədqiqi qarşıya xüsusi araşdırma məqsədi kimi qoyulmamışdır. Bununla yanaşı ali məktəb müəllimlərinin distant təhsildən səmərəli istifadəsinin şərtləndiyi müxtəlif cəhətlərlə bağlı tədqiqatlar aparılmış, elmi konfranslar keçirilmiş, aktual məsələlər şərh edilmişdir.¹

Distant təhsildə istifadə olunan texnologiyalar, xüsusilə kompüter, internet və internet şəbəkələri təhsil sisteminin dəyişməsi və müasir təhsil strategiyalarının yaranması təhsil sisteminin yeniləşməsi üçün uyğun vasitələr və şərait yaratmış, müəllim və idarəçilərin təlim yanaşmalarının çoxaldığı bir zamanda asanlaşdırıcı və yol göstərən yeganə bilik mənbəyi kimi təlimin tələbinə tələbat genişlənməmişdir. Ümumiyyətlə, distant təlim texnologiyaları informasiya və verilənlərin ötürülməsi ilə yanaşı həll, axtarış və seçim qarşısında olan təhsilçilərlər üçün də kreativ təfəkkür yanaşmasını təmin edir.

II fəslin ikinci paragrafı **“Ali təhsil müəssisələrində distant təhsilin planlaşdırılmasının nəzəri əsasları”** adlanır.

¹ Ağayev, Ə.Ə. Seçilmiş pedaqoji əsərlər / Ə. Ağayev. – Bakı: Mütərcim, – c.1. – 2011. – 472 s.

Bu paraqrafda yeni islahatlar kontekstində ali təhsil müəssisələrində distant təhsilin planlaşdırılmasının nəzəri əsaslarının və təşkilati prinsiplərinin müasirləşdirilməsi məsələlərindən bəhs edilir. Xüsusi olaraq distant təhsilin mövzusunə və inkişafına diqqət yetirilir. Sadə dildə desək, bu paraqraf distant təhsilin planlaşdırılması və idarə edilməsi ilə bağlı inkişaf və modernləşmə və ya modernləşmə mövzusunə gündəmə gətirir. Ali təhsil müəssisələrində tələbələrə nəzəri biliklərlə yanaşı, praktiki bilik və bacarıqlar da verilir. Bunun nəticəsidir ki, gələcək kadrları yetişdirən bütün ali təhsil müəllimləri həm də tələbələrinə istənilən fənni öyrədərkən internet resurslarının potensialını izah edir və onlardan istənilən fənn üzrə istifadə etmələrinə şərait yaradırlar. Müəllim fənni öyrədərkən belə nümunələri seçib istifadə etməklə öz tələbələrinə nümunə ola bilər.

II fəslin üçüncü paraqrafı ***“Ali təhsil müəssisələrində distant təhsilin təşkilinə verilən pedaqoji tələblər”*** adlanır. Paraqrafda ali təhsil müəssisələrində distant təhsilə qoyulan pedaqoji tələblərinin təhsilin nəzəri və praktiki əsaslarının artmasına necə təsir etməsi məsələsi nöqtəyi-nəzərindən nəzərdən keçirilir. Bu paraqraf təhsildə, təlim texnologiyalarında, yaradıcı dərslərdə, dərsləklərdə, texnologiyada və inkişafı ilə bağlı bütün digər mövzularda istifadə olunan yeniliklərə nəzər salır. Ali təhsil müəssisələrində distant təhsil üçün daha xarakterik olan məsələlər vurğulanır. Tədqiqatlar göstərir ki, universitetlərimizin əksəriyyəti hazırda kifayət qədər onlayn resursları öz kurikulumlarına daxil etməkdə çətinlik çəkir. çünki ali təhsil müəssisələrində tələb olunan kompüterlər, proyektorlar və ya internetə kifayət qədər çıxış yoxdur. Bu səbəbdən, təhsil müəssisəsi distant təhsil üçün lazım olan vasitələr olmadan müasir bazarın tələblərini ödəyə bilən kadrlar hazırlaya bilməz.

Dissertasiyanın III fəslə ***“Ali təhsil müəssisələrində distant təhsilin təşkili zamanı innovativ texnologiyalardan istifadənin səmərəli yolları”*** adlanır.

“Distant təhsil texnologiyalarının məzmunu və didaktik imkanları” III fəslin birinci paraqrafının mövzudur. Paraqrafda distant təhsil texnologiyalarının didaktik potensialı və onların məzmunu nəzərdən keçirilir. Bu kontekstdə müasir distant təhsil

üsullarının məzmunu, distant təhsil üçün yeni texnologiyaların işlənilib hazırlanması və ali təhsil müəssisələrinin idarə edilməsi öyrənilmişdir. Nəzəri biliklərin və elmi təcrübənin tətbiqi nəticəsində ali təhsil üçün fəal elektron təhsil prosesi kimi meydana çıxan distant təhsilin inkişafının didaktik imkanları da əlavə olaraq nəzərə alınır. Bu kontekstdə distant təhsil prosesində tələbələrin yeni informasiya, bacarıq və vərdişləri mənimsəmək üçün fəaliyyətlərini səmərəli planlaşdırmaq, onun genişlənməsi və irəliləməsi üçün zəruri şərait yaratmaq üçün müxtəlif təhsil səviyyələrində bu təlim sisteminin qurulması yolları izah edilir. Eyni zamanda, ali təhsil müəssisələrində tədris vasitələrindən istifadəyə diqqət yetirir ki, bu da tədris prosesinə fəal yanaşmanı təşviq edir və tələbələrin tam müasir texnoloji vasitələrdən istifadə etmələrinə şərait yaradır.

III fəslin ikinci paragrafı ***“Ali təhsil müəssisələrində distant təhsilin təşkilinin səmərəli yolları”*** adlanır. Paragrafda müasir tədrisin mühüm istiqamət və yanaşmalarından biri olan distant təhsilin təşkilinin səmərəli yollarından bəhs olunur. Distant tədrisin başlıca funksiyalarından biri ali təhsil müəssisələrində təlimin optimallaşması və səmərəli təşkilidir. Bu istiqamətdə dünya ölkələrində, xüsusən Türkiyə, Rusiya, İspaniya, Böyük Britaniya, Avstriya, Koreya Kanada, ABŞ və digər ölkələrin açıq universitetlərində elektronlaşdırılmış tədris təcrübəsi əldə edilərək, ali təhsil müəssisələrində tətbiqi bu yarımfəsildə işiqlənmişdir. Bu tətbiq ali təhsil müəssisələrində təhsil sisteminin distant formada planlaşdırılması və təşkili istiqamətində inkişaf etdirilməsi, yeni tip mərkəzlərin açılması, təhsilənlərin inkişafı və müəllim-idarəçilərin yaratdığı imkanlar hesabına həyata keçirilir. Bu səmərəli yollar nəticəsində hər bir tələbənin universitetdə icra etdiyi müxtəlif funksiyalar əsaslı şəkildə yerinə yetirilir və təhsilənlər şəxslər tədris prosesinin nizamlı, fəal əməkdaşına, elmi və texnoloji fəaliyyətlərin müstəqil nəzarətçisinə çevrilir. Belə ki, texnikanın, didaktik texnologiyanın optimallaşması və daha da çox elmi əhəmiyyət daşınması, tələbənin bilik, bacarıq və vərdişlərinin səviyyəsi və inkişafının təkmilləşdirilməsini tələb edir².

² Cəbrayilov, İ.H. Müstəqillik dövründə Azərbaycan təhsili: nəzəri və praktik aspektlər / İ.H. Cəbrayilov. – Bakı: Vahid-M, – 2017. – 448 s.

III fəslin üçüncü paragrafı **“Distant təhsil sistemində müasir informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının tətbiqinin didaktik problemləri”** adlanır. Bu paragraf müəllifin münasibətini ifadə edir və distant təhsil sistemində istifadə olunan müasir İKT ilə didaktik məsələləri müzakirə edir. Burada kreativ distant təhsilin planlaşdırılmasında müasir informasiya texnologiyalarından istifadə önə çəkilir. Tələbələrə fəal təhsil yolu verən elektron təhsil sisteminin inkişafı və mənimsənilməsində kəskin dəyişiklik və elektron təhsilin onlayn çatdırılmasına nəzarət etmək üçün səmərəli texnikadan istifadə ilə bağlı mühüm təfərrüatlar əhatə olunur. Paragrafda təhsil sahəsində yaradıcı planlaşdırma üçün texnikaların, prosedurların və proqramlaşdırıla bilən məsafədən idarəetmə vasitələrinin optimallaşdırılması sistemi, habelə onlardan istifadə edən tələbələr üçün məlumatların toplanması, işlənməsi, ötürülməsi və paylaşılması da nəzərdən keçirilir.

Beləliklə, təcrübə göstərir ki, distant təhsildə interaktiv dərslərdə motivasiya yaratmaq, problem qoymaq, axtarışların təşkili prosesində internet resurslarının tədrisə tətbiqi bu dərsləri çox cəlbedici və maraqlı edir. Hazırlıq işləri zamanı tələbələrə həvəsləndirmək üçün internet resurslarından istifadə oluna bilər və daha sonra bu məsələ ətrafında cəlbedici təlimatlar planlaşdırıla bilər.

Distant təhsil texnologiyaları vasitəsilə aparılan elektron dərslər müasir olmaqla yanaşı, müəyyən formata riayət etdikdə daha uğurlu olur: müəllimin giriş sözü, mövzu ilə bağlı tələbə çıxışı, konfrans müzakirəsi və müəllimin yekun sözü. Distant təhsil texnologiyaları bütün bunları mümkün edir. Bundan əlavə, distant təhsil avadanlıqlarından istifadə etməklə keçirilən konfranslar tədris, əsaslandırma və qarşılıqlı öyrənmə üsullarını səmərəli şəkildə həyata keçirə bilər. Elektron konfransların həyata keçirilməsi, ədəbiyyat siyahısının yaradılması və məsləhətləşmələr distant texnologiyaların düzgün istifadəsindən faydalana bilər.

Onlayn konfranslar praktik tədris qrupunun müəyyən məkan və zaman mühitində yerləşən distant tədris iştirakçılarını əlaqələndirməyə imkan verir. Distant konfransların əsas səmərəli xüsusiyyəti ondan ibarətdir ki, onun bütün distant materialları tələbələrə çatdırılır həmçinin nəticə olaraq, hər bir təhsilə alanlar

onlara daxil olan bütün informasiyaları əldə edə bilirlər. Bu həm faydalı, həm də keyfiyyətlidir.³

Təhsilin idarə edilməsində distant texnologiyalar sistemindən istifadə, bu metodla iş üsullarının tədris cəhətdən əhəmiyyətli proses olduğunu görmək mümkündür. Hər bir “distant təhsil” iştirakçısı bu metoddan tətbiq edə bilər. Həmçinin məlumatların ötürülməsi və qəbulu daha çox anıdan və cəld formada həyata keçirilir. Didaktik amillər təlim prosesinin tələbələr arasında məlumatlarının distant formada ötürülməsi meyarları ilə ölçülür və bu yanaşmada distant təhsil vasitələri zəruri rol oynayırlar.

Tədqiqatla bağlı alınan **nəticələr** aşağıdakılardan ibarətdir:

1. “Distant təhsil” dövlətin və cəmiyyətin tələblərini ödəyə bilən bilikli və innovativ mütəxəssislərin inkişafı üçün ilkin şərtləri yaratmaq ali təhsili səmərəli şəkildə dəyişdirir;

2. Ali təhsil müəssisələrində distant təhsil müəllim və tələbələr arasında ünsiyyəti yaxşılaşdırmaq yanaşı, tələbələrin özbaşına bilikləri mənimsəmələri və aktiv paylaşma vərdişlərinin formalaşması üçün zəmin yaradır;

3. Distant təhsil mühtilərində fərdi müəllim-tələbə ünsiyyətinin ən yaxşı səviyyəsi distant yönümlü fəaliyyətdir. Hər bir tələbə, ehtimal ki, əsas növ kimi və uzaqdan istifadə edilən avadanlıqla istifadə edilə bilən prosedurlardan faydalana bilər. Tələbələrin zehni rəqəmsal bacarıqları təhsil sisteminin informasiya paradigmasının təkamülü və təkmilləşdirilməsi, eləcə də düzgün informasiya metodlarının mənimsənilməsi yolu ilə inkişaf etdirilir;

4. Gələcək işçilərin potensial biliklərinin inkişafı distant təhsildən asılıdır. Bu cür təhsil məlumatları ən yaxşı şəkildə emal edir. Bundan əlavə, digər xalqların təcrübələri ilə qarşılaşdıqda, ali təhsil müəssisələrində görülən səmərəli və innovativ işlər tələbələrin nəzərdə tutulan tədris materialını öyrənməsinə və fəaliyyətinə istiqamət verir və qarşıya qoyulan məqsədə uğurla çatmaq imkanı yaradır;

5. Ali təhsil müəssisələrində distant təhsil keyfiyyətli şəkildə planlaşdırıldıqda və həyata keçirildikdə müəllim-tələbə ünsiyyəti

³ Atayev, Q.N., Orucov, S.K. Distant təhsil: forma, texnologiya, ləvazimat: [Elektron resurs] / URL: [http://www.anl.az/down/meqale/sdu_elm_xeber/2017/4/16\(meqale\).pdf](http://www.anl.az/down/meqale/sdu_elm_xeber/2017/4/16(meqale).pdf)

inkişaf edir. Bu məqsədlə, müasir informasiya resurslarından, texnikalarından və interaktiv tədris metodlarından istifadənin vacibliyi mühüm şərtidir;

6. Motivasion-diaqnostik yanaşma təhsil müəssisələrində tələbələr üçün distant təhsil fəaliyyətinin layihələndirilməsi üçün istifadə olunur və bu onlara öz yanaşmalarının tədris formalaşmasında köməklik göstərmək məqsədi daşıyır;

7. Distant təhsil üsulları tələbələrin yaradıcılığını inkişaf etdirən, bacarıqların mənimsənilməsi üçün qapıları açan və yüksək səviyyəli həyatın inkişafı şansını təmin edən faydalı alətlərdir. Onlar həmçinin onlayn təhsilin effektivliyini və kalibrini xeyli yaxşılaşdırır;

8. Tədqiqatın əsas xarakterik cəhəti distant təhsil formasında tələbələrin siniflərinin qurulması prosesinə tələbəyönümlü, metodik, nizamlı və çox meyarlı yanaşmadır. Tələbələr müasir distant təhsil texnologiyaları və metodologiyalarından istifadə etməklə tədris materiallarını dərk edə və mənimsəyə, öyrəndikləri vərdişlərini, bacarıqlarını və biliklərini elektron materiallara çevirə bilirlər;

9. Yaradıcı təfəkkürün inkişafı ali təhsil müəssisələrində distant təhsilin planlaşdırılması və əlaqələndirilməsinin əsas məqsədidir və distant təhsil meyarlarının tətbiqi hər kəsin xeyrinə olmuşdur;

10. Obyektiv qiymətləndirmə bacarıqlarının inkişafı müxtəlif fəaliyyətlərdən, o cümlədən internet kommunikasiyalarından istifadə, tədqiqatların aparılması, cari problemlərin həlli yollarının müəyyənləşdirilməsi və optimallaşdırma fəaliyyətinin həyata keçirilməsi, konkret problemlərin həlli, məntiqi və yaradıcı təfəkkürün inkişafına imkan yaradır;

11. Ali təhsil müəssisələrində distant təhsilin planlaşdırılması və təşkilinə gəldikdə, tələbələrin distant təhsil fəaliyyətinin məzmununu dəyişdirmədən inkişaf etdirilməsi İKT texnologiyalarından ən yaxşı şəkildə istifadə etməklə təlim prosesini təkmilləşdirir, onun məqsədlərinə çatmaq yollarını müəyyənləşdirir, tələbələrin uğurlu inkişafı üçün səmərəli təlim mühitinin yaradılmasına kömək edir;

12. Distant təhsil fəaliyyətinin genişləndirilməsi və tələbələrin davamlı özünü təkmilləşdirməsi üçün katalizatorun yaradılması çox vacibdir; yeni biliklərin və təşkilatçılıq bacarıqlarının inkişafı inkişaf dinamikasını təkmilləşdirən xüsusi yaradılmış qabaqcıl distant təhsil mühitində baş verir.

Tədqiqatla bağlı aşağıdakı **təklifləri** irəli sürmək mümkündür:

1. Ali təhsil müəssisələrində distant təhsilin təşkili və planlaşdırılması problemini aktuallaşdıran Dövlət Proqramının yaradılması zərurətini nəzərə alaraq respublikamızda distant təhsilin tətbiqi məqsəduyğundur;

2. Ali təhsil müəssisələrində distant təhsilin təkmilləşdirilməsi üçün elm sahəsində fəaliyyət göstərəcək peşəkar müəllimlərin hazırlanması, elektron tədris materiallarının qəbulu imkanlarının artırılması, elektron təhsil sisteminin fəaliyyətinin müasirləşdirilməsi lazımdır;

3. İnternet kommunikasiya texnologiyalarına tələbatın artırılması, müəllim-tələbə ünsiyyəti üçün distant təhsil materiallarının optimallaşdırılması, ali təhsil müəssisələrində distant təhsil strukturunun pedaqoji-psixoloji, analitik-kompozisiya və elektron resurs təminatının təkmilləşdirilməsi faydalı olardı;

4. Bütün fənlər üzrə virtual təhsil resurslarının yaradılması, müəllim və tələbələrdlər üçün elektron tədris mühitinin inkişafı, müəllim və tələbə arasında elektron material ünsiyyətinin təkmilləşdirilməsi, tədris meyarlarının təhlili üçün "Modul" metodlarından istifadəyə dair təlimatların verilməsi əsas prioritetlərdən olmalıdır;

5. Tələbələrin distant təhsil fəaliyyətinin səmərəli inkişafı üçün ali təhsil müəssisələrində pedaqoji və metodiki təminatın yaradılması həlledici əhəmiyyət kəsb edir. Distant təhsil üçün ilkin şərtləri müəyyən etmək və təhsil mühitinin təqdim etdiyi imkanlardan səmərəli istifadə etmək üçün tələb olunan distant təhsil avadanlığının təmin edilməsi əsas prioritet olmalıdır;

6. Müəllimin səyi nəticəsində tələbələrin təhsil inkişafı üçün texnoloji konsepsiyalara və distant tədris materiallarına davamlı olaraq nəzarət edilməlidir;

7. Ali təhsil müəssisələrində mühazirə və seminarlar zamanı tələbələrin müstəqil işinin təşkilində tədris meneceri böyük rol oynayır. Tələbələr üçün distant təhsilin inkişafyönümlü elementləri və onların gələcək peşə fəaliyyətləri birbaşa təhsilin pedaqoji və psixoloji müşahidələri ilə dəstəklənməlidir;

8. Tədrisdə distant təhsilin tətbiqi üçün tətbiq olunan texnologiyalardan istifadə edərkən təkcə tək bir təlim prosesinin nəticələrini deyil, həm də fərdi inkişafa yönəlmiş müxtəlif təhsil meyarlarını, eləcə də çoxsaylı tələbələrin unikal keyfiyyət və bacarıqlarını müəyyən etmək faydalıdır;

9. Distant təhsilin keyfiyyətini yüksəltmək, tələbələri onlayn öyrənməyə və mənimsəməyə həvəsləndirmək, tədris prosesinin idarə edilməsi əsasında yeni texnologiyaların və keyfiyyət-kəmiyyət meyarlarının işlənilib hazırlanması, onun fəaliyyətinin ideal şəkildə idarə edilməsi məqsədilə “Onlayn Universitet layihəsi”nin yaradılması tövsiyə olunur;

10. Distant təhsil modellərinin strukturunun texnikaları bir sıra meyarlar əsasında tətbiq edilir. Səbəb-nəticə əlaqəsini gücləndirmək üçün müəllim-tələbə ünsiyyəti meyarlarını müəyyən etmək, bu əlaqəni qiymətləndirmək və təkmilləşdirmək üçün əsas komponentlərə malik olmaq, universitetin daxili gücünü müəyyən etmək, distant təhsil resurslarını optimallaşdırmaq lazımdır;

11. Distant təhsildə iştirak edəcək müəllimlər üçün seminarlar təşkil edilməlidir. Müəllimlər elektron kurs materialları, dərsliklər, mühazirələr, video dərslər, didaktik vəsaitlər yaratmalıdırlar.

Tədqiqatın məzmunu, əsas elmi ideyaları və nəticələri müəllifin aşağıdakı əsərlərində öz əksini tapmışdır:

1. Distant təhsil texnologiyaları // “Pedaqoji kadr hazırlığı: müasir yanaşmalar və trendlər”. Respublika elmi konfransının materialları, – Bakı: ADPU. – 10 dekabr, – 2021, – s.27-31.
2. History and theory of distance education // 3rd international 5 ocaq social and humanities congress, uluslararası 5 ocaq kongreleri, – Adana: – 4-5 Ocaq, – 2022, – s.352-358.
3. "Importance of using distance learning technologies in higher education institutions" // III международная научно-

- практическая конференция "Scientific Goals And Purposes In XXI Century", – США: Сиэтл, – 19-20 января, – 2022, – с.184-190.
4. Пути развития дистанционной организации образования в вузах // VI международная научно-практическая конференция Scientific Community: Interdisciplinary Research, – Германия: Гамбург, – 26-28 января, – 2022, с.266-272.
 5. Sürdürülebilir Kalkınma Sürecinde Eğitimde Uzaktan Eğitim Modellerinin Uygulanması ve Kullanılmasında Gerekli Unsurlar // İstanbul Gelişim Üniversitesi Uluslararası Uygulamalı Sosyal Bilimler Kongresi, – İstanbul: – 10-11 Mart, – 2022, – s.120-122.
 6. Application of distance education technologies used in higher educational institutions // Ümumilli lider Heydər Əliyevin anadan olmasının 99-cu ildönümünə həsr edilmiş elmi-praktik konfransın materialları, – Bakı: Odlar Yurdu Universiteti, – 4 may, – 2022, – s.63-66.
 7. Distant təhsildən distant cəmiyyətə // Ümummili lider Heydər Əliyevin anadan olmasının 99-cu ildönümünə həsr edilmiş respublika elmi konfransın materialları, – Bakı: BDU, – 5-6 may, – 2022, – s.178-184.
 8. Dünya təhsil müəssisələrinin idarə edilməsində distant təhsilin yeri və rolu // Müasir dövrdə effektiv idarəetmənin problemləri, VII elmi-praktik konfransın materialları, – Bakı: ATMU, – 25 noyabr, – 2022, – s.213-219.
 9. Distant təhsilin inkişafında müasir yanaşmalar // Müstəqil Azərbaycan: Gerçəklik işığında, respublika konfransının materialları, – Bakı: AU, – 25-26 may, – 2022, – s.46-54.
 10. Ali təhsil müəssisələrində distant təlim texnologiyalarından istifadənin təlimin keyfiyyətinə təsiri // Xəzəryanı ölkələrdə multikultural dəyərlər və turizmin inkişafı problemləri, beynəlxalq elmi konfransın materialları, – Bakı: ATMU, – 27 may, – 2022, – s.41-43.
 11. Azərbaycan Respublikasında distant təhsil sisteminin səmərəliliyinin artırılması istiqamətləri // Sumqayıt Dövlət

- Universitetinin 60 illiyinə həsr olunmuş “Universitet elminin və təhsilinin müasir problemləri” adlı respublika elmi konfransının materialları, – Sumqayıt: – 17-18 noyabr, – 2022, – s.280-282.
12. The role of distance education technologies in improving management in higher education institutions // 6th International Education And Innovative Sciences Congress, – Turkiye: Burdur Mehmet Akif Ersoy University, – 24-25 November, 2022, – p.232.
 13. Ali təhsil müəssisələrində distant təhsilin idarə olunmasının didaktik əsasları // “Müasir mərhələdə müəllim hazırlığının aktual məsələləri: uğurlar və çağırışlar” mövzusunda beynəlxalq konfransın materialları, – Naxçıvan: – 15-16 dekabr, – 2022, – s.265-268.
 14. Application issues of distance education in Azerbaijan and foreign countries // Proceedings of the 2nd International Scientific and Practical Conference Diversity and Inclusion in the scientific area. – Warsaw: Poland, – 26-28 yanvar, – 2023, – p.117-127.
 15. Təhsilin distant formada səmərəli həyata keçirilməsi üçün vacib olan şərtlər: strategiyalar və texnologiyalar // – Bakı: Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutunun Elmi əsərləri, – 2023. №1, – s.66-68.
 16. The main directions of distance education of students in higher education institutions // – Украйна: «Педагогічні науки» випуски Збірник наукових праць "вісник післядипломної освіти" серія «педагогічні науки», – 2023. Вип. №23(52), – p.95-107.
 17. Distant təhsil zaman və məkanla məhdudlaşmayan təhsildir // – Bakı: Peşə təhsili və insan kapitalı, – 2023. №3(6), – s.30-36.
 18. Different approaches in education – organization and management of distance education // 1st Bilsel International World Science and Research Congress, – Turkey: Istanbul, – 24-25 iyun, – 2023, – p.728-733.

19. Distant təhsil – onun mahiyyəti və inkişaf problemləri // Bilsel international efes scientific researches and innovation congress, – Turkey: Izmir, – 22-23 iyul, – 2023, – s.174-181.
20. İnformasiya cəmiyyətində ali təhsilin keyfiyyət və səmərəsinin yüksəldilməsində distant təhsilin aktuallığı // – Bakı: Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutunun Elmi əsərləri, – 2024. №1, – s.56-59.
21. Ali təhsil müəssisələrində distant təhsilin tətbiqi imkanlarının genişləndirilməsinin vacib aspektləri // – Bakı: Peşə təhsili və insan kapitalı, – 2024. №3(7), – s.45-50.
22. Профессиональная компетентность и навыки администратора в планировании и организации среды дистанционного образования // – Bakı: Pedaqogika, – 2024. №1, – s.265-271.
23. The innovative position of distance learning in the higher education system // – Norwegian: Norwegian Journal of development of the International Science, – 2024. №141, – p.32-36.
24. New equipment used in the development of distance education // – Bratislava: Slovak international scientific journal, 2024. №88, – p.59-61
25. Strategies for the development of a distance education model: professional development of teachers // – Budapest: The scientific heritage, 2024. No147(147), – p.35-37
26. Использование технологий дистанционного обучения в управлении высшими учебными заведениями // Proceedings of the VII International Scientific and Practical Conference “Scientific Goals and purposes in XXI century”, – USA: – 19-20 October, – 2024, – c.46-48.
27. Development strategies of distance education in the modern era // X International Scientific and Practical Conference Current issues and prospects for the development of scientific research, – France: Orléans, – 19-20 January, – 2025, – p.70-82.
28. Distant təhsil texnologiyası və onun tətbiq xüsusiyyətləri // – Bakı: Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutunun Elmi əsərləri, – 2025. №1, – s.63-66.

29. Цифровые платформы и дистанционное обучение //
– Москва: Электронный научный журнал «Архонт»,
– 2025. Вып. № 3, – с.7-10. *авт*

Dissertasiyanın müdafiəsi 23 iyun 2025-ci il tarixdə saat 14⁰⁰ da Xəzər Universitetinin nəzdində fəaliyyət göstərən FD 2.49 Dissertasiya Şurasının iclasında keçiriləcək.

Ünvan: AZ1096, Bakı şəhəri, Məhsəti Gəncəvi küşəsi 41 (Neftçilər kampusu)

Dissertasiya ilə Xəzər Universitetinin elmi kitabxanasında tanış olmaq mümkündür.

Avtoreferatın elektron versiyası (<https://www.khazar.org>) Xəzər Universitetinin rəsmi internet saytında yerləşdirilmişdir.

Avtoreferat 20 may 2025-ci il tarixində zəruri ünvanlara göndərilmişdir.

Çapa imzalanıb: 14.05.2025

Kağızın formatı: A5

Həcm: 36916 işarə

Tiraj: 100